

Friedrich-Ebert-Stiftung, împreună cu Asociația pentru Politică Externă, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • DECEMBRIE 2024 • NR.12 (226)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Mădălin Necșuțu, redactor-coordonator

TEMELE EDIȚIEI:

- 1.** Interviu cu Adrian Lupușor, director Expert-Grup: Republica Moldova însă rămâne prizoniera propriilor constrângeri: interese obscure, politizarea excesivă a alocărilor de resurse, corupție și ineficiență
- 2.** Editorial de Lina Grău, jurnalistă: Prin furtuna crizelor: ce-am realizat în 2024 și ce ne așteaptă în 2025?
- 3.** Analiza de Mihai Mogâldea, director adjunct IPRE: 2024: Reperetele și lecțiile unui an politic important pentru viitorul european al Republicii Moldova
- 4.** Analiză de Sergiu Tofilat, expert în energie: Șantajul energetic – arma de politică externă a Kremlinului în Republica Moldova

Știri pe scurt:

Republica Moldova și-a sporit achizițiile de energie electrică de pe bursa OPCOM din România, în contextul în care bombardarea infrastructurii energetice din Ucraina a afectat activitatea Centralei de la Cuciurgan din regiunea separatistă transnistreană, de unde sunt procurate cele mai mari volume. Secretarul de stat al Ministerului Energiei, Constantin Borosan, a făcut apel la cetățeni să economisească energia electrică, în special în orele de vârf, pentru a reduce povara asupra sistemului energetic. El a precizat că al treilea bloc al Centralei de la Cuciurgan și-a sîstat activitatea din cauza bombardamentelor asupra infrastructurii energetice din Ucraina, iar deficitul de energie este acum preluat din România. Energom a semnat recent un contract cu Nuclearelectrica din România. Acesta permite achiziționarea energiei electrice la un preț plafonat de 80 de euro pentru un MWh, o valoare semnificativ mai mică decât prețul fluctuant de pe bursă, care poate atinge și la 200 de euro pentru un MWh.

Republica Moldova continuă să ofere sprijin cetățenilor ucraineni afectați de război, găzduind aproximativ 125.000 de persoane, dintre care 90.000 s-au stabilit permanent pe teritoriul țării. Aceste date au fost făcute publice în cadrul unei dezbateri organizate de Agenția de presă IPN. Participanții la dezbateri au subliniat importanța integrării acestor persoane în societate și au evidențiat atât provocările, cât și oportunitățile aduse de această criză, potrivit Radio Chișinău. Un alt aspect important discutat în cadrul dezbaterii a fost impactul psihologic al incertitudinii cu care se confruntă refugiații ucraineni, precum și necesitatea îmbunătățirii accesului acestora la servicii medicale prin simplificarea procedurilor birocratice. În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrați aproximativ 90.000 de refugiați din Ucraina. De asemenea, situația pe piața muncii pentru cetățenii ucraineni rămâne una complexă, cu diferențe semnificative între bărbați și femei în ceea ce privește rata de angajare, a precizat deputata Ana Racu, care a participat la dezbateri.

Republica Moldova pierde anual sume enorme de bani din cauza risipei de alimente. Mii de tone de produse sunt aruncate și care ar ajunge la peste un milion de oameni care trăiesc sub pragul sărăciei absolute. „În prezent, se înregistrează o tendință ușoară de a reduce risipa alimentară, dar totuși problema rămâne mare. Alimentele pe care le aruncă moldovenii ar ajunge să fie hrăniți oamenii care, în anumite momente ale vieții, trec prin perioade mai dificile”, a declarat economistul Veaceslav Ioniță, în cadrul emisiunii de pe 20 decembrie „Analize economice cu Veaceslav Ioniță”. Potrivit lui Veaceslav Ioniță, în Republica Moldova, în 2025, indicele risipei alimentare va fi de 92,1%. Mai bun cu 1,3% față de 2021, când a fost estimată pentru prima dată risipa alimentară în Republica Moldova.

Republica Moldova a navigat un an dificil în 2024, ce ne așteaptă în 2025?

Ceremonia de învestirea a Maiei Sandu pentru al doilea mandat prezidențial pe 24 decembrie 2024. Sursa foto: Administrația Prezidențială

Republica Moldova a avut parte de un an 2024 tumultuos din punct de vedere politic. Alegerile prezidențiale și referendumul pentru modificarea constituției în sensul înscrierii parcursului european ca deziderat în legea supremă au constituit

două evenimente majore care au demonstrat fragilitatea echilibrului drumului european.

Propaganda suprapusă pe un val intern de nemulțumire a creat un efect devastator și doar diaspora de orientare pro-europeană au salvat

Republica Moldova de la derivă. Este foarte dificil de crezut că anul viitor va fi unul mai ușor de navigat pentru conducerea de la Chișinău. În primul rând, anul în curs se termină cu o nouă posibilă criză și continuare a acesteia în 2025. ▶

► Mai precis, livrările de gaze rusești gratis ca până acum spre regiunea transnistreană stau sub semnul incertitudinii. Moscova speculează din nou vulnerabilitățile din zona energetică, după ce în ultimii ani discursul oficial a fost că Republica Moldova a scăpat de dependența rusească de gaze.

Dar nu a scăpat și de dependența de gazele rusești pentru regiunea transnistreană. Rusia înțelege foarte bine că 2025 va fi anul în care Republica Moldova s-ar putea conecta la rețele de electricitate de înaltă tensiune din România, fapt ce ar echivala cu pierderea a încă unei pârgii de influență și anume achiziția de către Chișinău a energiei electrice produse la

centrala Moldgres de la Cuciurgani cu gaz gratis din partea Gazprom.

Tocmai de aceea, Rusia va juca tare pentru a ține în șah autoritățile de la Chișinău cu scopul de a crea nemulțumire și anxietate prin facturi mai mari la energie și o posibilă criză umanitară în stânga Nistrului, ceea ce va forța Chișinăul să rupă din resursele sale pentru a-și ajuta totuși și cetățenii din stânga Nistrului.

De asemenea, anul 2025 nu se anunță un an mai puțin periculos din perspectiva războiului din Ucraina care se intensifică. Escaladarea acestui conflict va ridica automat și alerta de securitate în Republica Moldova. Rusia testează de mult

terenul pentru a vedea reacția autorităților din domeniul apărării prin dirijarea dronelor și rachetelor sale prin spațiul Republicii Moldova pentru a atinge ține din Ucraina.

Nu în ultimul rând, toate aceste probleme pe care Rusia le creează pentru Chișinău vor fi decontate la votul de la alegerile parlamentare. Este nevoie de o majoritate pro-europeană stabilă, dar mai ales veritabilă în 2025, care să continue drumul european. Rămâne de văzut ce se poate întâmpla din toate aceste puncte de vedere, dar mai ales capacitatea autorităților de a gestiona toate aceste crize care vor apărea pe parcursul anului viitor!

Republica Moldova însă rămâne prizoniera propriilor constrângeri: interese obscure, politizarea excesivă a alocărilor de resurse, corupție și ineficiență

Directorul executiv al think tank-ului "Expert Grup", Adrian Lupușor, ne-a acordat un interviu pentru buletinul de politică externă al FES/APE în care am vorbit despre situația actuală în economie și perspectivele ei pentru 2025. Am discutat despre guvernarea economică și reformele necesare pentru aderarea Republicii Moldova la UE pe partea economică, despre atragerea investitorilor străini și despre cum impactează războiul din proximitatea Republicii Moldova orizontul dezvoltării Republicii Moldova. Vă invităm să citiți în rândurile de mai jos interviul:

■ Ce putem spune despre modul în care Republica Moldova a performat în anul 2024, un an plin

de provocări, crize și incertitudini cauzate de războiul din proximitate? Cum evaluați totuși și activitatea Guvernului în zona economică, ce a fost bine și unde avem restanțe?

■ În 2024, am văzut continuarea practic a stagnării economice, estimând o creștere practic invizibilă, în jur de 1% (inițial am prognozat 2%, însă cifrele din trimestrul 3 nu sunt încurajatoare). Această dinamică modestă are loc după ce în 2023 economia la fel a stagnat (+0,7% creștere PIB), iar în 2022 s-a comprimat tocmai cu 4,6%. În 2024 am văzut o contribuție pozitivă la creșterea economică a investițiilor publice și revigorării consumului pe fundalul unei situații macrofinanciare favorabile: inflație în zona țintită de BNM ce a permis promovarea unei politici monetare stimulative, reducând ratele la credite și alimentând creditarea.

Totuși, industria este în stagnare (ponderea industriei în PIB a ajuns la minime istorice), iar agricultura este pe minus (fermierii se confruntă cu problema cronică a prețurilor mici în după recolta bogată din anul precedent, cuplată cu accesul limitat la piețe de desfacere).

Per ansamblu, se vede clar că economia gradual își epuizează potențialul de creștere odată cu emigrarea populației cu vârsta aptă de muncă, deficitului de investiții private și competitivitatea scăzută (avem mai mulți ani la rând deja un deficit de cont curent de peste 10% din PIB, care aparent se va menține înalt și în 2025 pe fundalul creșterii deficitului comercial și curenților de atractivitate investițională a țării).

Pe dimensiunea politicilor economice, anul 2024 a avut și bune și rele. Trebuie apreciată aprobarea Strategiei de dezvoltare economică

pentru 2030, a Programului de industrializare și a Programului de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exporturilor – trei documente de planificare strategică foarte importante, însă rămâne să vedem cum acestea vor fi puse în aplicare. Am apreciat pozitiv și avansarea destul de rapidă pe dimensiunea creării unui cadru instituțional adecvat pentru începerea negocierilor de aderare, dar și a screening-ului bilateral, ceea ce este de bun augur pentru avansarea procesului de integrare europeană. Totuși, principalul factor care, conform estimărilor, ar trebui să catalizeze creșterea economică – eficiența și guvernanta economică – a rămas problematic.

O serie de curențe ce țin de calitatea guvernantei economice au fost perpetuate: foarte multe instituții publice și companii de stat sunt conduse de manageri interimari, ceea ce înseamnă că aceștia sunt expuși direct factorului politic. La fel, au fost efective politizate funcțiile de conducere subordonate Guvernului urmare a unor modificări legislative din acest an. „Reforma drumurilor” prin care Administrația de Stat a Drumurilor devine și consumator de resurse, și distribuitor de resurse, și executant de lucrări și monitor este un alt exemplu de deteriorare a calității guvernantei economice cu riscuri clare de corupție, ineficiență și politizare.

Iar lista poate continua. Problema este că acestea și alte probleme de guvernanta subminează eficiența în sectorul public, descurajează investițiile private și, în general, consider că este principala constrângere pentru tranziția la un model de creștere economică bazat pe valoare adăugată și productivitate sporită.

Armonizarea legislației în conformitate cu UE?

■ În raport cu Uniunea Europeană, cum stăm la capitolul implementării unor reforme necesare procesului de aderare? Care sunt sectoarele/domeniile cele mai complicate când vine vorba de ajustarea legislației naționale la acquis-ul comunitar?

■ Dacă analizăm progresul în implementarea recomandărilor Comisiei Europene din raportul său din toamna anului trecut privind deschiderea negocierilor de aderare, potrivit unei evaluări independente realizate de către experții societății civile, Republica Moldova a acumulat doar 2,5 din 5 puncte maxim conform criteriilor economice (existența unei economii de piață funcționale), 2,4 puncte la clusterul 2 „piață internă” și 2,2 puncte la clusterul 5 „Resurse, agricultură și coeziune”.

În medie, progresul la implementarea recomandărilor aferente clusterului 1 „Fundamentals” este de doar 3,1 din 5 puncte maxim, ceea ce înseamnă că o serie de măsuri/reforme au fost inițiate, însă acestea încă sunt în proces de implementare și trebuie urgentate.

Pe lângă mersul lent al reformelor, o altă problemă ține de influența intereselor înguste, deseori obscure, care poate periclita vectorul integrării europene. Am văzut că, deseori, cadrul de politici a fost influențat de factori de lobby (ex: interesele unor companii sau sectoare de business) în detrimentul implementării Acquis-ului comunitar. Unul din cele mai recente cazuri ține de ancorarea cadrului de supraveghere al pieței, armonizat cu Directivele Europene în 2023, în cadrul controlului de stat, sub paravanul „promovării business-ului”.

Aceste tentative nu doar subminează credibilitatea procesului de integrare europeană, dar și afectează negativ cetățenii când procură bunuri și servicii cu riscul ca acestea să nu fie conforme sau chiar periculoase pentru sănătatea și viața acestora. Implementarea Acquis-ului Comunitar nu trebuie făcută doar pentru bifă. Aceasta trebuie să fie principala oportunitate pentru reformarea țării conform principiilor și valorilor Europene, unde interesele cetățenilor trebuie puse în prim plan.

În plus, pe lângă transpunerea acquis-ului comunitar, la fel de importantă este și asigurarea convergenței economice și sociale cu țări comparabile din UE. La capitolul PIB per capita și indicatorii de calitate a vieții, în ultimii ani, Republica Moldova practic a stagnat în raport cu țări precum România, Polonia statele Baltice sau chiar țările din Balcanii de Vest.

Pentru a asigura un proces de integrare europeană cu adevărat sustenabil, acesta trebuie să aibă loc în paralel cu creșterea acestui nivel de convergență economică și socială, iar pentru aceasta trebuie să tranzităm cât de curând posibil la un nou model de creștere economică, așa cum am menționat mai sus.

Dezvoltare cu bani europeni

■ Comisia Europeană a anunțat în octombrie 1,8 miliarde de euro ca ajutor de dezvoltare pentru Republica Moldova pentru următorii trei ani de zile. Spre ce zone ar trebui să meargă cu precădere acești bani și ce programe pot fi dezvoltate cu astfel de fonduri pentru a genera plus valoare pe viitor?

■ Cred că trebuie să prioritizăm două domenii-cheie care vor putea cu adevărat impulsiona creșterea economică. Primul este infrastructura. Moldova este codașă comparativ cu țările din regiune, atât la capitolul calității infrastructurii, cât și a investițiilor publice în infrastructură.

Este evident că trebuie să investim mai mult în drumuri, poduri, precum și infrastructura feroviară, aeroportuară, energetică etc. Toate studiile empirice indică în mod clar asupra efectului puternic multiplicator al investițiilor în infrastructură. Evident, trebuie să o facem conform principiilor de bună guvernare menționate mai sus, pentru a asigura eficiența și integritatea acestor investiții: tendere competitive și transparente, cadru de monitorizare și evaluare adecvat, depolitizarea proceselor etc.

Al doilea domeniu este dezvoltarea unui program de finanțări preferențiale (dobânzi acceptabile și termene lungi de timp) pentru întreprinderile care planifică să genereze valoare adăugată sporită: procesarea materiei prime locale, automatizarea proceselor, transpunerea de tehnologii avansate și know-how etc. Nu cred ca statul trebuie să prioritizeze anumite sectoare din simplul motiv că anume antreprenorul este cel mai indicat să decida unde să investească.

Statul trebuie să acorde antreprenorilor toate condițiile necesare dezvoltării spiritului antreprenorial și să soluționeze problema accesului acestora la resurse accesibile și lungi pentru investiții. Nimic mai mult, nimic mai puțin. Este foarte important ca acest program să fie implementat conform principiilor de bună guvernare menționate repetat de mine mai sus: mecanism independent de evaluare a beneficiarilor; evaluarea aplicațiilor

în baza impactului economic anticipat (cu accent pe generare de valoare adăugată); separarea funcției de evaluare, implementare și monitorizare; asigurarea calității maxime a organelor de conducere (referință la problema interimatelor la funcțiile de conducere) și transparență maximă.

Guvernanța economică și transparența cheltuielilor

■ Una dintre temele centrale discutate la conferința economică a anului –MACRO–a fost guvernarea economică și eficacitatea programelor guvernamentale de dezvoltare. Care sunt principalele concluzii ale discuțiilor și lecțiile principale pe care trebuie să le învățăm în acest sens?

■ Guvernanța economică a fost într-adevăr laitmotivul conferinței MACRO și mă bucur de faptul că am reușit să ridicăm acest subiect în spațiul public. Guvernanța este pe cât de importantă, pe atât de, uneori, probabil plictisitoare sau neinteresantă pentru publicul larg, pentru ca este vorba de aspecte mai tehnice, pe alocuri birocratice (în sens bun), care stabilesc reguli de activitate importante pentru asigurarea unui nivel optim de eficiență, integritate și impact.

S-a discuta mai rar până acum în spațiul public despre importanța calității guvernării economice. Sper că, de acum încolo, în spațiul public, dar și în Guvern/Parlament se va pune un accent mai mare pe calitatea guvernării, pentru că, așa cum am văzut în cadrul conferinței MACRO, aici avem un potențial de creștere a eficienței administrației publice, dar și de creștere economică în general, pentru că o bună guvernare economică permite alocarea mai eficientă a resurselor în economie – un

aspect de critică importantă pentru țări ca Republica Moldova, unde avem deficit de forță de muncă și capital.

■ **Un alt subiect abordat de participanții la MACRO a fost transparența bugetară și lacunele care există la acest capitol. Care sunt domeniile cel mai afectate de această lipsă de transparență și de ce credeți că este important ca aceasta să fie asigurată?**

■ Chiar dacă Moldova înregistrează, per ansamblu, un scor favorabil la capitolul transparenței bugetare (conform Open Budget Index), în 2024 am văzut cum țara a regresat la capitolul transparenței procesului de achiziții publice, fiind dezactivat modulul de analiză din cadrul platformei MTender, cu ajutorul căruia societatea civilă și presa au elaborat anterior numeroase investigații despre tendere manipulate.

Din păcate, este un alt exemplu cum, în paralel cu procesul declarativ de integrare europeană, au loc tendințe care contravin principiilor și valorilor europene. Am vorbit și despre fenomenul clientelismului politic în alocarea resurselor statului în diverse domenii, având în vedere cadrul fragil de guvernare (de exemplu, consilii de administrație politizate), inclusiv în domeniul agricol, drumuri sau dezvoltare locală. La toate aceste capitole este încă mult de lucru. Republica Moldova însă rămâne prizoniera propriilor constrângeri: interese obscure, politizarea excesivă a alocărilor de resurse, corupție și ineficiență.

Măsurile de atragere a investițiilor

■ **Ținta Republicii Moldova este atragerea investitorilor străini în**

Republica Moldova. Cât de greu este să facem acest lucru pe datele actuale în care Republica Moldova se confruntă cu un război în proximitatea sa și nici forță de muncă calificată nu prea există? Cum putem atrage investitorii străini în aceste condiții?

■ Nu am un răspuns la această întrebare. După Ucraina, țara noastră este cea mai afectată de acest război, există un nivel înalt de incertitudine, iar cadrul de securitate rămâne unul fragil. Este evident că nu poți miza ca, în asemenea condiții, să ai rând de investitori.

La aceasta se adaugă problemele de până la război care, în linii mari, au rămas relevante (în pofida anumitor îmbunătățiri marginale): piața internă mică, birocrăție și corupție. Cred că trebuie de pus un mai mare accent pe dezvoltarea diplomației economice (din câte cunosc, marea majoritate a ambasadelor noastre sunt sub-finanțate și nu reușesc să promoveze o diplomație economică pro-activă și eficientă), dar și pe valorificarea/asimilarea resurselor financiare disponibile de la partenerii de dezvoltare.

În primul rând, mă refer la valorificarea eficientă a Planului de creștere economică de 1,8 miliarde euro din partea Comisiei Europene care poate face diferența dacă banii vor fi prioritizați corect și planul va fi implementat conform principiilor de buna guvernare menționate mai sus.

La fel, este important să reformăm piața financiară internă pentru a spori nivelul de intermediere financiară (la moment, avem un exces de lichiditate în sistemul bancar de minim 500 milioane euro care nu sunt transformate în investiții) și a crea o concurență sănătoasă pentru sistemul bancar dezvoltând piața de capital.

■ **Poate juca Republica Moldova un rol în reconstrucția Ucrainei în viitor, după semnarea unei păci? Cum ar trebui să se pregătească încă de pe acum Republica Moldova pentru a face față unui asemenea moment, care ar putea fi o oportunitate mare de dezvoltare a țării noastre?**

■ În primul rând, îmi pare rău că, până în prezent, guvernarea de la Chișinău nu a formulat o ofertă economică pentru refugiații din Ucraina, cel puțin la fel de bună ca și cea socială/umanitară. Cred că am ratat foarte multe oportunități de creștere economică și investițională (chiar dacă este oarecum dificil de vorbit despre oportunități în condițiile războiului și tragediei umane din Ucraina).

În al doilea rând, Republica Moldova poate și trebuie să fie un actor important în procesul viitoare reconstrucții a Ucrainei, având în vedere proximitatea geografică și culturală, relațiile strânse diplomatice cu această țară, dar și solidaritatea manifestată de țara noastră față de Ucraina, în general, și refugiații ucraineni, în particular. Cum anume? Este o întrebare complexă.

Este evident că trebuie să fim pregătiți în primul rând din punct de vedere infrastructural: infrastructura aeroportuară, feroviară și rutieră va juca un rol crucial în acest sens, inclusiv din perspectiva devenirii unui hub logistic pentru regiune. La fel, este importantă și dimensiunea diplomatică – Republica Moldova trebuie să rămână vizibilă maxim posibil pe toate platformele internaționale de discuții privind Planurile de reconstrucție a Ucrainei.

■ **Vă mulțumim!**

Editorial

Prin furtuna crizelor: ce-am realizat în 2024 și ce ne așteaptă în 2025?

Editorial de Lina Grău,
jurnalistă

Republica Moldova încheie încă un an despre care se poate spune cu certitudine că a fost unul istoric și determinant pentru viitorul țării. Un calificativ pe care experții îl repetă an de an atunci când fac totalizări, o realitate ce ilustrează perfect starea de tensiune permanentă, riscurile geopolitice extreme și evoluțiile la limită ale tinerei democrații.

Anul 2024 a fost anul care a fixat câteva borne de ireversibilitate, deși încă nu definitive, în parcursul european și democratic al Republicii Moldova, dar care a prefigurat în același timp semne ale unor provocări majore care riscă să dea peste cap evoluția pozitivă a țării.

Deschiderea negocierilor de aderare la UE, fixarea în urma referendumului pro-UE în Constituție a obligativității vectorului european și re alegerea pentru un al doilea mandat a președintei pro-europene Maia Sandu, la fel ca și asistența importantă pentru refacerea economiei Moldovei de 1,8 miliarde euro anunțată de Comisia Europeană sunt factori care mențin speranța continuării și dezvoltării cursului european.

Amenințările hibride constante din partea Rusiei, schemele de

corupere a alegătorilor ale rețelei Șor, dezinformarea masivă anti-UE, majorarea tarifelor și crizele majore legate de energie și Transnistria, declanșate pe final de an, hibe de comunicare cu cetățenii, inconsistența în guvernare și reformarea prea lentă a justiției ar putea deveni însă o combinație fatală, transformând Moldova, pe scenariul georgian, într-un instrument anti-UE și anti-Ucraina al Kremlinului.

Testul major și determinant va fi dat în toamna 2025, la alegerile parlamentare, când Republica Moldova mai are de trecut un hop important în obiectivul declarat de a deveni membră a UE în 2030. Moscova nu va avea scrupule în a

folosi tot ce are la îndemână pentru a obține o majoritate parlamentară loială în viitorul legislativ de la Chișinău. Așadar, guvernarea și forțele pro-europene mai au foarte puțin timp pentru a răspunde la dezamăgirea și oboseala electoratului și a-l convinge că mai merită o șansă.

În zodia incertitudinilor din cauza războiului din Ucraina

Republica Moldova este fără îndoială țara cea mai afectată, după Ucraina, de continuarea agresiunii ruse, iar anul care trece a alimentat continuu temerea că nu doar provocările economice și atacurile hibride fac parte de planurile Rusiei pentru regiune.

În semn de susținere pentru Ucraina și Republica Moldova și pentru a consolida securitatea la frontiera sa estică, UE a deschis oficial în iunie negocierile de aderare pentru cele două țări. Un gest menit să încurajeze și să dea speranță societăților din cele două țări și care în câțiva ani ar deschide accesul la importante fonduri de preaderare. Până atunci, urmează lungi procese tehnice, greu de explicat în termeni de beneficii omului de rând.

UE a devenit tot mai vizibilă în viața cotidiană a cetățeanului Republicii Moldova – prin asistență, inclusiv la facturile la energie, drumuri la standarde europene, prin proiecte culturale și comunitare și modernizarea infrastructurii de la sate.

Din punct de vedere informațional, aceste beneficii au fost însă anihilate de tirul propagandistic al Rusiei, care a făcut din UE una din principalele linii de atac în Republica Moldova, în special prin intermediul rețelelor sociale. Încă din primăvară autoritățile au avertizat că Rusia pregătește o ingerință masivă pentru a deturna referendumul de aderare la UE și alegerile prezidențiale. TikTok, Telegram, dar și Meta au fost invadate de mesaje care spuneau că a merge în UE înseamnă a aduce războiul în țară, înseamnă căsătorii LGBTI, închiderea bisericilor și așa mai departe.

Presiunea Rusiei pentru a deturna aceste scrutine a fost fără precedent – pe lângă dezinformare, Rusia a plătit direct cu câte 100 de euro lunar alegători pentru a vota anti-UE. Poliția a spus că a documentat

ingerințe de proporții amețitoare coordonate de oligarhul fugar Ilan Șor – o rețea de peste 150.000 de alegători plătiți, cam 10% dintre cei care votează, iar suma totală cheltuită de Kremlin ar fi fost între 100 și 200 milioane de euro.

Un rol important în eșecul pe moment al strategiei Rusiei în Moldova l-au avut presa și societatea civilă, care și-au făcut o sarcină permanentă din monitorizarea și combaterea propagandei.

La Chișinău a existat în acest an, la nivelul autorităților, dar și a societății civile, sentimentul că Republica Moldova este pe cont propriu și trebuie să reziste de una singură în fața acestui val de dezinformare și corupere fără precedent.

Instituțiile europene au fost prinse cu alegerile pentru Parlamentul European și negocierile pentru formarea noii Comisii Europene. Chișinăul a găzduit în acest an un număr fără precedent de vizite ale unor șefi de stat și înalți oficiali străini – o adevărată paradă de susținere. Însă mesajele protocolare de solidaritate nu aveau cum să se transpună în voturi și imunitate la dezinformare pentru omul de rând. În discuții informale, oficiali de la Chișinău mărturiseau că Moldova a cerut mai multă implicare și asistență de criză, urgentă și concretă. Iar oficiali europeni spuneau, tot informal, că UE nu acționează ca Rusia și nu vrea să-și impună „dragostea cu forța”. La rândul lor, atât societatea civilă, cât și mass-media ar fi dorit mai multă presiune pentru bună guvernare și transparență.

Cu ochii ațintiți pe Transnistria

Republica Moldova încheie anul în stare de urgență – pentru prima dată în istoria sa, starea de urgență a fost anunțată pe ambele maluri ale Nistrului. Am ajuns într-un nou punct istoric, cel despre care experții spuneau cu ironie că independența Transnistriei se poate deconecta într-o lună-două pentru neplata facturii la energie. Dar va supraviețui oare, dar mai ales cum va supraviețui, fragila democrație a Republicii Moldova în fața acestei noi provocări istorice?

Criza energetică orchestrată cu entuziasm de Rusia pe fundalul bâlbelor și amatorismului Chișinăului în asigurarea rezervelor pentru iarnă are profunde implicații geopolitice și practic nu există un scenariu în care nu ar degenera într-o criză socială și politică de proporții în toată Moldova. Cu nemulțumiri sociale și efecte directe și dramatice asupra parlamentarelor de anul viitor.

Transnistria nu mai este un activ intangibil pentru Kremlin, care se pare că consideră că a venit momentul să fie sacrificată pentru a destabiliza și prelua toată Republica Moldova. Închiderea la 1 ianuarie 2025 a gazelor gratuite pentru regiune ar însemna colapsul economiei și a sistemului social al regiunii cu puțin peste 360 de mii de locuitori.

Chișinăul nu pare să aibă în acest moment o formulă viabilă pentru reintegrarea Transnistriei, nu are viziunea, dar mai ales banii și resursele umane necesare reorganizării Transnistriei.

Regiunea trăiește încă într-o profundă epocă sovietică, începând de la sectorul energetic, echipamentele de la întreprinderi, structura socială. Acolo sunt zeci de mii de oameni care toată viața au alergat cu armele pe poligoane în armata transnistreană și cea rusă, au lucrat în KGB-ul și miliția locală și văd în Moldova principalul lor dușman. Sunt 148.000i de pensionari, 62.000 de șomeri și vreo 3.000 de deținuți. O regiune pauperizată, cu economie necompetitivă și nemodernizată și care nu a plătit niciodată pentru energie este un activ discutabil. La fel ca și un aflux de 10-15% de electorat pro-rus, conectat exclusiv la dezinformarea rusească.

Chișinăul face față la limită provocărilor sociale de pe teritoriul pe care îl controlează, iar asimilarea Transnistriei acum ar însemna colapsul statului Republica Moldova. Experții au calculat că este nevoie de 400 milioane de euro pe an pentru a compensa doar reintegrarea Transnistriei pe domeniul energetic, fără alte costuri economice și sociale.

Spre UE cu sau fără Tiraspol?

Având în vedere aceste date ale problemei, autoritățile de la

Chișinău ar prefera scenariul în care Republica Moldova se integrează în UE fără Transnistria, iar ulterior să lucreze împreună cu partenerii de dezvoltare pentru a moderniza și a alinia realitățile de acolo la standardele UE.

Chiar dacă Gazprom va relua alimentarea Transnistriei cu stocuri limitate de gaze, acestea nu vor fi suficiente pentru a produce curent electric pentru Republica Moldova, iar Chișinăul va trebui să cumpere mult mai scump pe piețele europene. Iar prețurile mai mari vor lovi fiecare locuitor al țării.

Problema cea mare acum rămâne infrastructura pentru importul de electricitate și lipsa capacităților suficiente de interconexiune cu România. Din punct de vedere tehnic, este ultimul an când Moldova este atât de vulnerabilă în fața șantajului energetic al Moscovei.

La sfârșitul anului viitor va fi finalizată construcția liniei de tensiune înaltă Vulcănești-Chișinău, care va permite importuri suficiente din România. Acum, liniile de tensiune joasă au capacitatea să transporte doar o parte din necesarul de consum, condiții în care se va recurge la economii, iar penele de curent și deconectările nu sunt excluse,

a anunțat prim-ministrul Dorin Recean.

Partenerii externi ai Republicii Moldova trebuie să fie pregătiți pentru asistență de urgență. România a anunțat că va acoperi deficitul de energie, iar UE și alți parteneri trebuie să pregătească asistență financiară pentru compensarea costurilor populației din facturi, dar și asistență umanitară în caz de criză reală în Transnistria – generatoare, medicamente, alimente, evacuarea persoanelor vulnerabile.

Anul 2025 va aduce noi evoluții pe frontul din Ucraina și vom vedea ce vor aduce regiunii negocierile de pace care se anunță după inaugurarea lui Donald Trump la Casa Albă.

Polonia va prelua de la 1 ianuarie președinția UE și acest lucru va accelera negocierile de aderare ale Republicii Moldova și Ucrainei. Finalizarea interconexiunilor cu România va crea premise pentru livrări garantate de curent în Republica Moldova, dar va rămâne problema prețurilor mari. Și, în toamnă, vom avea un nou parlament, moment în care vom înțelege dacă Republica Moldova se va menține pe vectorul european sau riscă o nouă perioadă de stagnare în istoria sa.

2024: Repererele și lecțiile unui an politic important pentru viitorul european al Republicii Moldova

Anul politic 2024 a fost dominat de pregătirile și calculele pentru alegerile prezidențiale și referendumul constituțional pentru aderarea la UE. Partidele politice din rândul guvernării și opoziției de la Chișinău și-au concentrat, în mare parte, eforturile pentru a obține un scor electoral cât mai bun la alegerile prezidențiale, privite drept repetiția generală pentru parlamentarele de anul viitor. În același timp, referendumul constituțional a fost un test de maturitate pentru clasa politică și societatea din Republica Moldova, demonstrând atât progresele înregistrate în ultimii ani, cât și problemele ce persistă la nivelul acestora.

Dincolo de aceste aspecte, competiția politică din anul 2024 a fost marcată de interferența largă a Rusiei în procesul electoral din țara noastră. Spre deosebire de alte scrutine electorale, Moscova, prin intermediul agenților proxy de la Chișinău, a investit resurse mult mai extinse în schemele de corupere electorală și exploatarea deficiențelor și vulnerabilităților din rândul instituțiilor publice menite să asigure securitatea și integritatea procesului electoral.

Concluziile referendumului privind aderarea la UE

Succesul „la limită” al referendumului pentru aderarea la UE este un pas important pentru sustenabilitatea europeană a Republicii Moldova. Miza acestui referendum pentru integrarea europeană a țării noastre va putea fi măsurată în timp, în funcție de durata și dinamica procesului de aderare. Amendarea Constituției și

inclusiunea integrării europene drept „obiectiv strategic” al Republicii Moldova nu prezintă nicio garanție privind aderarea țării noastre la UE, dar confirmă atașamentul poporului nostru față de spațiul identitar, politic și economic al blocului comunitar.

Rezultatele acestui plebiscit au demonstrat că disocierea dintre integrarea europeană și actorii politici devine din ce în ce mai pronunțată în ultimii ani. Chiar dacă inițiativa de organizare a acestui referendum a fost eminentă politică, asumată de către președinta Maia Sandu, numărul susținătorilor opțiunii „da” la referendum a fost cu 92 de mii sau 14% mai mare decât scorul obținut de Maia Sandu în primul tur al alegerilor prezidențiale. Conform unui [sondaj](#) publicat în luna decembrie, circa 24% din votanții lui Renato Usatîi și 11% din votanții lui Alexandr Stoianoglo au votat „da” la referendum. Aceste date demonstrează lipsa unui așa-zis „monopol” asupra integrării europene deținut de actuala guvernare și ar trebui să încurajeze partidele politice pro-europene din opoziție să investească mai multe eforturi pentru a-și crește scorul electoral.

În același timp, rezultatele referendumului au subliniat incapacitatea partidelor pro-europene de a se angaja într-un dialog sustenabil și consecvent cu cetățenii moldoveni din regiuni precum Găgăuzia sau Taraclia, acolo unde opțiunea „da” a fost susținută de doar 5,16% și, respectiv, 7,96%

dintre votanți. Absența organizațiilor teritoriale de partid și a unei viziuni privind comunicarea continuă cu cetățenii din aceste regiuni creează premisele pentru păstrarea acestor votanți în bazinul electoral al partidelor pro-ruse. Pe de altă parte, surpriza acestui scrutin a venit de la votanții din regiunea transnistreană, care, într-o proporție de peste 31% (4.816), au susținut aderarea la UE dintr-un total de peste 16.000 de oameni din regiune care au votat.

Chiar dacă la sfârșitul lunii mai a anului curent 12 partide politice au semnat „Pactul pentru Europa”, document menit să contribuie la obiectivul integrării europene a Republicii Moldova în UE, puține dintre acestea s-au implicat plenar în susținerea și promovarea referendumului la nivel național. Strategia partidelor pro-europene privind referendumul a fost gândită în logica alegerilor prezidențiale, iar frontul comun al acestora pentru gestionarea campaniei electorale pentru referendum a lipsit cu desăvârșire. La polul opus, campania de informare organizată de inițiativa civică „Cetățeni pentru Europa” a reușit să ajungă în peste 100 de localități din 26 de raioane ale țării, o realizare salutară pentru construirea coeziunii sociale pe dimensiunea integrării europene.

Lecțiile alegerilor prezidențiale

Victoria obținută de către Maia Sandu cu votul a peste 55% dintre alegătorii prezenți la urne în turul II al alegerilor prezidențiale a fost facilitată de

mobilizarea record la vot în diasporă, acolo unde peste 82% dintre alegători sau circa 270 000 de persoane și-au arătat susținerea pentru actuala președintă. Spre deosebire de turul II al alegerilor prezidențiale din anul 2020, președinta Maia Sandu a obținut în turul II din 2024 cu circa 13 000 de voturi mai puțin, o diferență puțin notabilă de sub 1%. Totuși, la nivelul circumscripțiilor din țară, numărul voturilor în favoarea sa a fost cu circa 40 de mii mai mic față de anul 2020, ceea ce demonstrează o ușoară erodare cu aproximativ 6% a susținerii pentru Maia Sandu în interiorul țării. În diasporă, numărul voturilor pentru șefa statului a fost mai mare cu aproape 30 de mii sau 12% față de anul 2020.

Rezultatele alegerilor prezidențiale au scos în prim-plan și susținerea modestă obținută de partidele pro-europene extraparlamentare, aflate în opoziție. Octavian Țicu, candidatul blocului electoral „Împreună”, alcătuit din Partidul Platforma Demnitate și Adevăr (PPDA), Partidul Schimbării (PS) și Liga Orașelor și Comunelor (LOC), a obținut sub 1% din sufragii. Tudor Ulianovschi, candidat independent, devenit între timp președintele Partidului Social-Democrat European (PSDE), a obținut 0,52% din voturi, iar candidatul independent, Andrei Năstase - 0,64% din voturile alegătorilor. Lipsa proiectelor politice autentice pro-europene, capabile să atragă votul de protest împotriva actualei guvernări, a fost sesizabilă în contextul scrutinului prezidențial și își poate lăsa adânc amprenta asupra construcției viitoarei majorități parlamentare.

În loc de concluzii

În perspectiva alegerilor parlamentare, autoritățile Republicii Moldova trebuie să combată mult mai eficient ingerința Rusiei în procesul electoral. Anchetarea și pedepsirea coordonatorilor rețelei conduse de Ilan Shor trebuie să fie o prioritate imediată pentru organele de anchetă. În același timp, comunicarea eficientă cu cetățenii, pentru a li se explica riscurile la care se supun dacă vor accepta mita electorală, trebuie să fie bine gestionată de către instituțiile de ordine publică. Nu în ultimul rând, mai multe eforturi trebuie investite în creșterea gradului de conștientizare de către populație a intențiilor și obiectivelor urmărite de către Rusia în Republica Moldova, mai ales în contextul alegerilor parlamentare.

La nivel politic, este de așteptat ca în următorul Parlament să accedă mai multe formațiuni decât în legislatura curentă. Formarea și menținerea unei majorități parlamentare pro-europene va fi o sarcină complicată, la fel ca și investirea unui guvern stabil, cu un mandat cât mai lung. Prioritatea zero și asumată de către orice partid declarat pro-european trebuie să fie finalizarea negocierilor de aderare până la încheierea activității viitorului legislativ în 2029. Din acest punct ar trebui să pornească discuțiile privind formula și programul de guvernare, construite în baza unor principii și valori demne de un stat european.

Șantajul energetic – arma de politică externă a Kremlinului în Republica Moldova

*Analiză de Sergiu Tofilat,
expert în energetică*

Pe parcursul ultimilor doi ani Republica Moldova nu mai procură gaze rusești, reușind să acopere consumul de gaze pentru malul drept de la furnizori europeni. Cu toate acestea, securitatea energetică a țării rămâne a fi vulnerabilă în cazul sistării gazelor rusești pentru regiunea transnistreană.

Regimul neconstituțional de la Tiraspol a supraviețuit exclusiv datorită livrărilor de gaze de facto pe gratis din partea Gazprom. Acestea sunt folosite pentru generarea de energie la centrala electrică MoldGRES din stânga Nistrului, care asigură circa 80% din consumul de energie pe malul drept.

Aceste vulnerabilități sunt în continuare folosite de Kremlin ca instrument de șantaj împotriva Republicii Moldova. Pentru a înțelege mai profund situația și obiectivele urmărite de conducerea Federației Ruse, vom analiza situația în context.

Putin se luptă pentru a menține tranzitul de gaze prin Ucraina

După ce șantajul energetic al lui Putin împotriva UE din 2021-2022 a eșuat, Gazprom înregistrează pierderi consecutive pentru al doilea an: 6,9 miliarde dolari în 2023 și 3,3 miliarde dolari după 9 luni din 2024.

Livrările de gaze rusești spre UE s-au redus mai mult de 6 ori: de la 183 miliarde de metri cubi în 2019 la aproximativ 30 miliarde de metri cubi în 2023. Gazprom mai continuă să exporte gaze spre UE prin 2 coridoare – Ucraina și Turcia –, volumele fiind practic similare, câte 15 miliarde metri cubi anual. Prin urmare, odată cu stoparea tranzitului de gaze rusești spre UE, Gazprom va rata venituri anuale de circa 6,5 miliarde de dolari, iar Putin va avea mai puțini bani să-și finanțeze agresiunea militară.

Scopul primordial al lui Putin este să mențină tranzitul de gaze rusești prin Ucraina. Din acest motiv sunt exercitate presiuni asupra Kievului, pe diverse căi. Recent un grup de companii din Ungaria, Slovacia, Austria și Italia au expediat o scrisoare către președintele Comisiei Europene,

Ursula von der Leyen, solicitând intervenția UE pentru a menține tranzitul de gaze rusești prin Ucraina. Într-o versiune inițială a scrisorii, printre semnatarii urma să fie și Moldovagaz.

Mai mult ca atât, într-o scrisoare din octombrie 2024, expediată de Moldovagaz către Ministerul Energiei, președintele interimar Vadim Ceban considera „oportună continuarea negocierilor la nivel ministerial și sectorial dintre Ucraina și Republica Moldova privind transportarea gazelor naturale prin teritoriul Ucrainei după 31.12.2024”. Același mesaj precum că „Moldova trebuie să se înțeleagă cu Ucraina pentru continuarea tranzitului de gaze” este răspândit și de alți actori politici din Republica Moldova, cum ar fi de exemplu fostul președinte Petru Lucinschi.

Șantaj cu iz politic împotriva Moldovei

Expirarea tranzitului de gaze prin Ucraina este doar un pretext folosit de Moscova pentru a tensiona situația din Republica Moldova. De fapt, Gazprom putea rezilia contractul cu Moldovagaz încă din 1 mai 2022, dar nu a făcut-o. Potrivit punctului 10 din ultimul acord încheiat în octombrie 2021, sunt patru prevederi care permit concernului rus să rezilieze unilateral contractul și să oprească livrările.

Una dintre prevederi se referă la reglementarea prețului datoriei la gaz a malului drept. Anume acest aspect a fost invocat de partea rusă la ultima întrevvedere cu delegația moldovenească la Sankt-Petersburg.

Întrucât Gazprom are obligația contractuală de a livra gazele la hotar cu Republica Moldova, acesta poate folosi ruta de alternativă, prin Turcia, unde există suficiente capacități disponibile. În acest sens, concernul rus urma să participe la licitațiile de rezervare a capacității pe ruta transbalcanică (Turcia – Bulgaria – România) pentru luna ianuarie, însă nu a făcut rezervări în acest sens. Încă mai rămâne ultima opțiune, care este și cea mai scumpă – de rezervare zilnică a capacităților pentru ziua

următoare, începând cu 1 ianuarie. Dacă Putin eșuează în a păstra tranzitul de gaze prin Ucraina, acesta ar putea „sacrifica” regiunea transnistreană pentru a tensiona situația în Republica Moldova, în ajunul alegerilor parlamentare din 2025.

Malul stâng nu dispune de resurse pentru a procura gaze și energie electrică la preț de piață, iar stoparea gazelor rusești „gratuite” înseamnă colaps economic iminent, care va degenera în migrație și criză umanitară.

Malul drept este mai rezilient la aprovizionarea cu gaze, dar va fi nevoit să recurgă la import masiv de energie din România, la prețuri mult mai mari. Prețul energiei pe bursa românească OPCOM este triplu în comparație cu prețul actual din contractul cu centrala electrică MoldGRES. Pe lângă asta, Republica Moldova va putea procura energie de pe bursa românească în limita comercială de 315 MW, iar excesul va trebui achitat la prețuri și mai mari – FSKar, atribuit livrărilor în regim de dezechilibre. Cu toate acestea, România este dispusă să acopere deficitul de energie al Republicii Moldova, iar limita fluxurilor comerciale poate fi majorată până la 395 MW.

Scenarii de lucru

Astfel, ar putea exista câteva scenarii puse la cale de Moscova: (1) Limitarea livrărilor de gaze pentru malul stâng doar pentru consum intern și evitarea crizei umanitare prin alocarea de resurse suplimentare. În cazul dat, centrala electrică MoldGRES va funcționa în regim limitat, iar Republica Moldova va fi nevoită să importe energie din România și să majoreze tarifele; (2) Stoparea livrărilor de gaze pentru o perioadă scurtă (1-2 luni), cu efecte similare din punctul precedent; (3) Continuarea livrărilor în regimul existent de 5,7 milioane metri cubi pe zi, pentru a susține regimul neconstituțional de la Tiraspol și a menține Republica Moldova dependentă de energia produsă în stânga Nistrului; (4) Stoparea definitivă a livrărilor pentru o perioadă nedeterminată, pentru a provoca o tensionare a situației în Republica Moldova și a favoriza accederea partidelor pro-ruse la guvernare după alegerile parlamentare din anul 2025.

Totuși, orice criză aduce și oportunități. În cazul dat, stoparea livrării gazelor „gratuite” în stânga Nistrului va deschide calea pentru reintegrarea celor două maluri. Acest proiect poate deveni fezabil doar cu suportul partenerilor externi, în special pentru a menține stabilitatea în regiune, în special la granița cu Ucraina.

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).